

EL PROJECTE DE DESENVOLUPAMENT PABLO NERUDA –PPN-. ELS SENSE TERRA COM A SUBJECTES, AUTORS I DESTINATARIS DE LA SEVA PRÒPIA CAMINADA

Isaac Giribet Bernat

“O pobre não mais tido como objeto da nossa ação caritativa, mas o pobre respeitado como sujeito, autor e destinatário da sua própria caminhada¹”

Tomás Balduino²

Introducció

El Projecte de Desenvolupament Pablo Neruda –PPN-, és una parceria entre la Universitat de Lleida –UdL- i les famílies camperoles acampades i assentades vinculades al Moviment de Treballadors Rurals Sense Terra –MST-, que conformen la *Brigada Salvador Allende*³, situada al nord-oest de l'estat de Paraná, regió sud de Brasil (veure **Mapa 1**). El PPN, es va iniciar formalment el maig del 2004⁴, i actualment se n'està executant la seva cinquena fase.

El PPN, consisteix en la creació de lacticinis de caràcter comunitari en campaments i assentaments de reforma agrària. Aquests projectes, són el resultat material d'un profund debat entre les diferents instàncies de decisió amb les que s'han dotat les famílies adherides al MST en l'àrea d'influència de la *Brigada Salvador Allende*. Són únicament a aquestes famílies, a qui correspon la potestat d'escollir els tipus de projectes i la manera que aquests han de ser implementats sobre el terreny.

---

¹ “Entenent al *pobre* no com a objecte de la nostra acció caritativa, sinó respectat com a subjecte, autor i destinatari de la seva pròpia caminada.”; traducció pròpia.

² Bisbe emèrit de la diòcesis de Goiânia –GO-, fundador i expresident de la *Comissão Pastoral da Terra* –CPT-; (Blanc *et al.*, 2008: 26':55"-27':10")

³ El terme “*brigada*”, es usat en la nomenclatura del Moviment dels Treballadors Rurals Sense Terra –MST- per a definir l'agrupament geoestratègic regional d'un seguit de campaments i de Projectes d'Assentaments de reforma agrària –PA's-. Aquest fet, respon a l'anàlisi intern realitzat per la pròpia organització socioterritorial en els darrers anys, en especial a partir de l'any 2003, en el seu afany d'aconseguir un major grau d'implicació entre les famílies que conforme les seves bases.

⁴ Malgrat que les converses amb militants, tècnics i instàncies de decisió, que portarien a l'elaboració del primer projecte, van iniciar-se a finals de l'any 2002.

El PPN, ja conta amb quatre fases implementades i una cinquena en procés d'implementació; les tres primeres van suposar la construcció del seu projecte pilot i les dues següents estan possibilitant la creació de la seva primer extensió.

Mapa 1: La *Brigada Salvador Allende* en el context brasiler (estats i regions)

Font: <http://www.ibge.gov.br/>
Elaboració: Isaac Giribet i Bernat.

Objectius, generals i específics

Generals

-Augmentar la qualitat de vida de les famílies *sense terra*, per mitjà del foment del que s'ha vingut a conèixer com a sobirania alimentària (Rosset, 2006:315, 319-329 i 326).

-Desenvolupar i difondre experiències amb tecnologies de producció orgànica d'aliments làctics.

-Estimular i donar suport a les formes associatives que les famílies assentades i acampades han constituït en la regió al llarg dels darrers deu anys, en especial pel que fa a la organització de la producció.

-Fixar la població rural al territori, evitant l'èxode cap al context urbà.

-Combinar les feines de caràcter familiar amb altres associatives de caràcter agroindustrial i comercial, per tal de reforçar la forma d'organització adoptada pels treballadors rurals sense terra.

-Preservar la biodiversitat de la regió, molt castigada per la implementació de monocultures d'exportació, establint formes d'apropiació de la natura que resultin més harmonioses amb el medi ambient.

Específics

-Instal·lar petits centres d'industrialització de llet orgànica, que permetin tant l'embasament de la llet per a la venda al detall com la fabricació de formatges, iogurt i *doce de leite*, a partir de la llet produïda per les vaques de les famílies camperoles del campament o assentament on aquest s'instal·li. Portant a terme un procés d'industrialització progressiu de la llet, iniciat amb l'embasament en sacs plàstics de litre i que posteriorment s'ampliaria cap a processos productius més complexos, com la fabricació de formatges, iogurt i *doce de leite*.

- Incentivar la conversió de les petites explotacions ramaderes cap a una producció orgànica, creant referències i establint canals de comercialització dels derivats làctics.

- Oferir al públic consumidor, en especial a aquell amb una baixa renda, derivats làctics a un preu assequible i amb un alt valor biològic.

- La creació de llocs de treball a temps complet i de mitjà jornada, que estaran en funció al volum total de llet que serà industrialitzada i al tipus de producte làctic a ser produït. Segons va ser acordat per les pròpies famílies, en la selecció de les persones que hi ha de treballar, s'ha de prioritzar els sectors amb més dificultats a l'hora d'inserir-se laboralment, els joves i les dones.

-La industrialització diària d'entre 450 i 750 litres de llet, quantitat que variarà en funció del període de l'any. Aquesta important oscil·lació productiva, bàsicament, és conseqüència de l'estat en què es trobin els animals que en conformen el ramat (en producció / en repòs), de la disponibilitat d'aliment en

els camps de pastura (període de pluja / període sec) o d'eventuals situacions imprevisibles (mort d'alguns dels exemplars productius, naixement d'una quantitat major de mascles que de femelles, etc.).

Mapa o diagrama causal

Les explotacions lleteres, són la principal activitat econòmica del camperolat de la regió nord-oest de l'estat de Paraná; per aquest motiu la industrialització de la llet que produeixen, està en perfecta sintonia amb aquella realitat.

Les famílies que conformen la *Brigada Salvador Allende*, van mostrar la voluntat d'implementar projectes de millora tecnològica que al mateix temps els permetessin agregar valor a la seva producció; aquesta, tenia com a element articulador la adopció d'una matriu productiva de caràcter ecològic, el conegut com Pastoreig Racional Voisin (Machado, 2004).

Més enllà del respecte amb el medi ambient, la producció ecològica de llet presenta diverses característiques atractives al mode de producció camperol. D'entre els elements que n'afavoreixen l'aplicació, destaca l'ús de tecnologies de baix cost; aquestes, a més de facilitar el procés de conversió en garanteix el retorn econòmic immediat i l'èxit a mig termini.

En el cas de les famílies camperoles, és especialment important que es tracti de sistemes "barats" i "respectuosos" amb el medi ambient. Des de fa quatre dècades, la petita unitat de producció rural viu en una situació de descapitalització i de reubicació cap a àrees cada cop menys fèrtils i més allunyades dels mercats consumidors.

Com a conseqüència de les característiques de les àrees on habitualment són assentades les famílies sense terra (sòls degradats, difícil accés, dimensions reduïdes...), l'escolla del mode de producció resulta fonamental a l'hora de dirimir la viabilitat o la inviabilitat futura de l'explotació. El PPN, té la voluntat de crear experiències en el camp de la producció agrícola i/o ramadera, capaces de generar renda per a les famílies camperoles; uns processos d'agregació de valor, que a més de ser ambientalment sostenibles hauran de ser socialment justos.

Exposició del contingut bàsic

Teòric

Les institucions del coneixement, no poden permetre's el luxe de defugir la seva responsabilitat social a l'hora de contribuir en la construcció d'alternatives que vagin més enllà de les caduques propostes romàntiques o de les ineficaces fórmules tecnocràtiques.

Els centres acadèmics, més encara en el cas de les universitats públiques, han d'anar més enllà de la simple reproducció i transmissió de coneixements; també han de ser capaces de fer la seva contribució a l'hora de generar-los. Per a tal fi, han de realitzar l'esforç d'establir vincles horitzontals amb les diverses expressions socials, més encara amb aquells actors que lluiten per superar la situació d'exclusió de la que provenen: "En detrimento de las definiciones usuales vinculadas a la *Cooperación "con mayúsculas"*, entendemos la *cooperación para el desarrollo "con minúsculas"*, como aquellas prácticas o acciones, no necesariamente vinculadas a lo institucional y/o a lo estatal que buscan fortalecer a un actor que trata de desarrollarse, en base a la reciprocidad y la solidaridad política." (Bringel *et altri*, 2008:197).

La legitimitat del que s'ha vingut a conèixer com a "projectes de desenvolupament", es basa tant en el tipus de projectes a ser implementats com en la naturalesa dels vincles que aconsegueixi establir amb els seus "subjectes, autors i destinataris". En ambdós casos, això suposa dotar de (nous) continguts el concepte "desenvolupament" i qüestionar-ne la seva teòrica neutralitat⁵.

Pràctic

El PPN és un projecte des d'on pretenc aliar les pràctiques del MST amb els principis de la participació i l'emancipació; creant lacticinis que, al fomentar la democratització de la renda, caminin en la direcció contrària al procés actual de concentració de la riquesa.

---

⁵ Entenc que les corrents de pensament que interpreten el terme "desenvolupament" de forma exempta, ho fan o de manera interessada per tal de minimitzar els conflictes que de manera estructural provoca els sistema capitalista.

Tant en la forma de construcció i multiplicació (extensions) de projectes, com en la distribució dels seus beneficis, s'ha pretès trobar la forma més participativa i pedagògica possible:

-En primer lloc es va realitzar la construcció d'un projecte pilot, per posteriorment passar a la constitució de les extensions;

-El treball de construcció de les instal·lacions, es realitza s'articula per mitjà de *mutirões*⁶;

-Els beneficis nets dels processos d'industrialització de la llet, són dividits entre les famílies que n'aporten la matèria primera i la cooperativa de la *Brigada*; sent aquesta cooperativa l'encarregada de vehicular els beneficis fins a la base, per mitjà d'altres estructures productives o educatives.

Resultats

El PPN, ha anat prenent cos fins a consolidar-se com un dels principals arguments del sector de producció de la *Brigada S. Allende*, que ja està estudiant la possibilitat de realitzar noves extensions.

La llet industrialitzada en les instal·lacions del PPN, malgrat que la seva producció encara no ha arribat a la cota màxima projectada, ja està permetent a les famílies recollir els primers beneficis en forma econòmica (amb l'augment que reben en el preu de la llet produïda en els seus lots de terra), des d'una perspectiva mediambiental (amb la recuperació dels sòls, durament castigats per les monocultures que van precedir la seva arribada a aquelles terres) i en la vessant social (amb la creació de llocs de treball per als sectors amb més dificultats per inserir-se laboralment, els joves i les dones).

Per tot plegat, el PPN s'ha convertit en referent estatal despertant l'interès d'altres *brigades* del mateix Estat de Paraná, que ja han començat a utilitzar fórmules similars en els convenis que estableixen amb institucions que col·laboren amb l'MST.

---

⁶ Grups de treball voluntari, que es revesen a l'hora de realitzar una obra de caràcter comunitari.

Conclusions

En els darrers anys conceptes com “desenvolupament”, “cooperació” o “cooperació al desenvolupament” s’han presentat com conceptes axiomàtics per aconseguir millores en les condicions de vida de milers de famílies del Tercer Món. Des d’aquest punt de vista, els projectes que es fessin des de les universitats seguint aquests objectius, no només serien legítims sinó també desitjables; al final de comptes, qui gosaria posar en dubte o estar en contra d’unes accions que tenen com objectiu la millora de les condicions de vida de les persones més necessitades?

Però els projectes de desenvolupament i cooperació que es financen des de les institucions dels països del centre del sistema capitalista, no són neutres. Les accions que es realitzen en nom seu, de la mateixa manera que poden ajudar a reduir la dependència, també la poden fer augmentar. En molts casos, les polítiques de cooperació per al desenvolupament, han esdevingut l’eina facilitadora de la governabilitat de la misèria del Tercer Món; evitant realitzar un anàlisi de les causes d’aquelles situacions socials emergencials que, suposadament, es volien anar a resoldre.

No es pot fer cooperació i desenvolupament, sense tenir present la dependència estructural ha que han estat sotmesos els països on es volem implementar les ajudes; de fet, si pretenem que els projectes de desenvolupament vaguin més enllà d’una acció compensatòria i siguin instruments per a l’emancipació dels seus beneficiaris, en primer lloc, potser fora bo preguntar-nos si la nostra presència no acaba sent un obstacle més per aquesta consecució. Encara continua molt present, el discurs que anuncia com a imprescindible la injecció de recursos econòmics del nord per tal d’aconseguir el tan preuat desenvolupament dels països de la perifèria del sistema capitalista; com si el desenvolupament fos una nova religió moderna, capaç de construir la percepció de la realitat d’aquells considerats com a subdesenvolupats, sense tenir la necessitat de realitzar exercicis d’autocrítica vers els objectius que promou i els interessos que defensa el sistema socioeconòmic imperant (Montenegro, 2007:40-45).

Entenc que des del món universitari hi ha la possibilitat de cooperar en els processos de millora de les condicions de vida i d'emancipació social que es porten a terme en els països de la perifèria del sistema; però per aconseguir aquests objectius, i evitar així que les universitats es converteixin en agències de viatges o en oficines que gestionen la compassió, es fonamental que les universitats es preguntin amb qui volen cooperar i quin és el tipus de desenvolupament que pretenen el projectes que volem aplicar (objectius).

Si el que es pretén realment és que la universitat es converteixi en agent partícip de canvi, caldrà que aquesta deixi de banda la seva mirada de superioritat i tenir la capacitat d'establir parceries seguint els principis de les necessitats que marquen les comunitats que han de ser beneficiades dels seus projectes, bastint relacions d'horitzontalitat i respecte mutu. Deixant de banda la imposició de prioritats i evitant el clientelisme, que massa sovint acompanya els projectes de desenvolupament; cas contrari, independentment de la bona voluntat de les persones o de les institucions, enlloc de generar desenvolupament el que es generarà serà més dependència.

BIBLIOGRAFIA CITADA

-BLANC, A.; GIRIBET, I.; MOYA, G.; ROJALS, E. "Vou plantar minha terra"; Mutirão Produccions Audiovisuals. [DVD]. Barcelona, 2008.

-BRINGEL, B. M. ; LANDALUZE, J. S. ; RAMIREZ, M. B. . Solidaridades para el desarrollo. La política de "cooperación activista" con el MST brasileño. Revista Española de Desarrollo y Cooperación, número 21. Madrid, 2008, pp.195-2009.

-MACHADO, Luiz Carlos Pinheiro. *Pastoreio Racional Voisin. Tecnologia agroecológica para o Terceiro Milênio*. Porto Alegre, Cinco Continentes Editora LTDA., 2004.

-ROSSET, Peter. "Alternativa à política fundiária de mercado: reforma agrária e soberania alimentar". A: Pereira, João Márcio Mendes & Sauer, Sérgio orgs. *Capturando a terra: Banco Mundial, políticas fundiárias neoliberais e reforma agrária de mercado*. São Paulo, Expressão Popular, 2006, pp. 315-341.

-MONTENEGRO, Jorge. "Desenvolvimento em (des)construção: provocações e questões sobre desenvolvimento e Geografia". A: Ferandes, Bernardo; Marques, Marta Ines; Suzuki, Júlio César orgs. *Geografia agrária: teoria e poder*. São Paulo, Expressão Popular, 2007, pp. 39-53.